

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІЛЮСТРАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ

У статті проаналізовано можливості використання ілюстрацій у підручниках з іноземної мови для студентів вишу. З'ясовано, що потреба у використанні ілюстрацій зумовлена обмеженим вибором навчально-методичних комплектів і недостатністю належного фінансування. Досвідчені вчителі компенсують відсутність ілюстрацій власними добірками. Проаналізовано положення сучасних педагогів щодо можливостей використання ілюстрацій для ефективного навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: ілюстрація, візуальний ряд, наочні методи навчання, образні опори, семантизація, прямий і граматико-перекладний методи навчання іноземної мови.

Постановка проблеми. Сьогодні проблемі наочності при навчанні іншомовному спілкуванню, на нашу думку, приділяється недостатньо уваги. Аналіз сучасних підручників і навчальних посібників із англійської мови доводить, що ілюстраціям, схемам і графікам у них або відведене досить скромне місце, або вони зовсім відсутні. Таким чином, роль візуального компонента інформаційного ряду практично ігнорується. Поділяючи думку методиста І. М. Бермана [1, с. 35], вважаємо, що такий підхід ґрунтується на однобічному розумінні суті наочного навчання, при якому сприймаються тільки зовнішні ознаки предметів і явищ.

Відмова від використання ілюстрацій у підручниках для студентів вишів може бути також пояснена перевагою на даному етапі навчання інформативних текстів, читання яких начебто не потребує наочного підкріплення. Однак, по-перше, фахівці зауважують, що спеціалізовані тексти не сприяють ані розвитку зв'язного усного і писемного мовлення, ані розгалуженню словникового запасу учнів, оскільки спеціалізована лексика без емоційного наповнення запам'ятовується нестійко. Натомість студенти, які вивчають мову за художніми текстами, з легкістю здатні самостійно опанувати будь-який стиль мовлення. По-друге, зауважимо, що в ході навчання

студентів іншомовного читання й спілкування застосування ілюстративного матеріалу доцільно й методично виправдане; наочне подання інформації у вигляді графіків, фотографій, моделей систем і процесів більш емоційно впливає на людину, ніж текстове, оскільки сприяє поліпшенню розуміння й запам'ятовування описаних предметів, явищ і процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання ілюстрації в підручнику для дорослих повинно базуватися на створенні образотворчими засобами предметних опор і проблемних ситуацій, що сприяє виникненню інтересу й підвищенню мотивації, у результаті чого довільна увага переходить у більше продуктивну післядовільну. Говорячи про необхідні умови іншомовної розумової діяльності, О. О. Леонтьєв підкреслював, що справжнє мислення, тобто діяльність людини з рішення завдань, завжди спирається на допоміжні прийоми й знаряддя типу схем, планів, зорового подання образних картин [6, с. 97]. Доцільність використання ілюстративного матеріалу при навчанні фахівців читанню іноземного тексту з метою отримання інформації й усної іноземної мови в рамках професійної комунікації також підтверджується теорією породження мови Н. І. Жинкіна й поетапного формування розумових дій П. Я. Гальперина [2, с. 19].

Необхідно зауважити, що відсутність ілюстрацій у підручниках із англійської мови не забезпечує майбутніх учителів англійської мови необхідними прийомами та методами роботи з ілюстративним матеріалом у школі і негативно впливає на якість професійної освіти майбутніх педагогів загалом. Крім того, негативне ставлення до ілюстрованих підручників викладачів мимовільно передається у спадок студентам. Сучасні методи роботи з ілюстраціями варіативні, комплексні, потребують не лише теоретичного, а й практичного засвоєння – шляхом системного використання на практиці. Отже, для предметів гуманітарного циклу, особливо у початковій школі, зображення в підручниках або навчальних посібниках мають особливе виховне й навчальне значення: вони формують емоційно-ціннісне ставлення до об'єкта вивчення, мотивують пізнавальну активність учнів. Вивчення мови не може бути виключно наукою про мову, адже мова не предмет чи явище – це друга сигнальна система, вивчення якої неможливе в культурному вакуумі.

Якщо необхідність ілюстрацій у підручниках вишу з інших предметів (дисциплін філологічного, математичного, біологічного спрямування) не викликає заперечень, то саме іноземні мови чомусь

вважаються за такі, що не потребують унаочнення у вигляді ілюстрацій. Цікаво, що при цьому відео- та аудіосупровід, комп'ютерні програми та презентації, безперечно, входять до переліку вельми необхідних новітніх технологій, що застосовуються у викладанні іноземних мов та інших дисциплін на іншомовній основі (країнознавство, історія мови, англійська література тощо). На нашу думку, істина, як завжди, знаходиться на золотій межі. Є знання, які потребують не швидкого перегляду на занятті в університеті, а ретельної обробки, усвідомлення, осмислення вдома, у зручній для цього позі, у будь-який зручній для студента час. Крім того, світло, зокрема світло монітору, небезпечно впливає на зір, підсвідомість і свідомість студента. Тому не зовсім зрозуміло, навіщо відмовлятися від такого зручного доробку людства як підручник із ілюстраціями, навіть за умов наявності найсучасніших комп'ютерних презентацій. **Звітси мета статті** – виявити педагогічний потенціал ілюстративного матеріалу в процесі вивчення англійської мови студентами вищих педагогічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Негативне ставлення до ілюстрацій заслуговує на ретельний аналіз, оскільки, на нашу думку, пов'язане з вельми обмеженим вибором навчально-методичного забезпечення для вищих навчальних закладів. Достатній рівень викладання англійської мови на філологічних факультетах педагогічних університетів забезпечує 5-рівневий російськомовний підручник за редакцією професора В. Д. Аракіна, який найчастіше викладачі обирають основним засобом навчання. Проаналізувавши вимоги до сучасного підручника, констатуємо, що більшість із них у вищезгаданому підручнику не дотримано, зокрема він не лише не містить ілюстрацій, але й не має жодного аудіовізуального (принаймні, доступного викладачам і студентам) супроводу.

У цьому контексті зазначимо, що вітчизняні підручники – це книги про мову, а зарубіжні – книги про багатокольоровий світ, написані мовою, що вивчається. Вони ефективні, тому студенти інших країн практично не відчувають мовного бар'єру на відміну від наших співвітчизників, які вчили напам'ять чисельні таблиці висловів, виразів, слів, дієслів, намагаючись штучно вжити їх у штучно створеному діалозі або ситуації.

Закордонні посібники отримали широку популярність, тому що вирізняються такими особливостями: комунікативний характер навчання, відповідність міжнародним стандартам, орієнтування на певну вікову групу учнів. Супровід аудіо- і відеоматеріалами допома-

гає ефективно вирішувати проблеми постановки гарної вимови, у них також є чітка система, цілісний опис технології навчання в методичних рекомендаціях і прекрасна поліграфія, що привертає увагу вчителів.

Однак варто звернути увагу на адекватну адаптацію закордонних навчальних матеріалів з іноземної мови, оскільки систематичне використання закордонних посібників виявило низку проблем. По-перше, вони видаються без урахування національних освітніх стандартів, часу навчання, типів навчальних закладів. По-друге, зміст матеріалів часто не відповідає віковим особливостям учнів, зокрема закордонні матеріали для учнів студентського віку й дорослих можна використовувати тільки з 16-17 років. По-третє, наступність між матеріалами визначається не за віковою ознакою, а за рівнями володіння мовою. Рівень володіння англійською визначається за тим, наскільки учень наближається у своєму мовному поводженні до носія мови. Сама по собі ця думка не викликає заперечення, але відрізняється від вітчизняного підходу до навчання. По-четверте, українські викладачі ігнорують наявність різних компонентів посібників. Дж. Хармер, автор підручників із методики викладання іноземної мови, голова видавництва журналу «Modern English Teacher» так характеризує вимоги до сучасного підручника: по-перше, він має привабливий зовнішній вигляд, містить значну кількість наочності (фото, картини, дизайн, розташування тексту), адже сучасний підручник – це явище мистецтва, витвір дизайнерів і художників; по-друге, йому властива наявність великої кількості альтернативних завдань, додаткового матеріалу (книга для вчителів), він містить адреси інтернет-сайтів, підручники для роботи з відео- та аудіозаписами, CD-диски, художню літературу для домашнього читання; по-третє, до нього додається робочий зошит. Відсутність хоча б одного з компонентів істотно порушує концепцію УНМК і знижує ефективність його використання [9, с. 14].

Зазначимо, що відмова від закордонних навчальних видань обмежує доступ наших викладачів і учнів до міжнародної практики навчання. У зв'язку з цим гостро постала проблема адаптації зарубіжного навчально-методичного забезпечення до потреб українських учителів, навчальних закладів різного типу, оскільки насамперед робота із закордонними навчально-методичними матеріалами вимагає від учителя дотримання оптимального співвідношення використання вітчизняних і зарубіжних підручників. Крім того, використання зарубіжного видання не повинне зводитися

лише до запозичення вже готових матеріалів, необхідно враховувати особливості навчання в Україні. Але абсолютно зрозуміло, що без інтеграції й адаптації закордонних підручників з англійської мови неможливе створення єдиного освітнього простору.

Серед зарубіжних матеріалів функціонують науково обґрунтовані п'ятирівневі підручники «Headway», видані в Оксфорді (зауважимо, що Оксфордський університет входить до десятки найкращих університетів світу). Це навчально-методичні комплекти й у них передбачені всі необхідні компоненти: книга для учнів, книга для вчителя, робочий зошит із ключами до вправ, збірник тестів і контрольних робіт (із ключами та оцінюванням за 100-бальною системою), аудіо- та відеозабезпечення. Всі відібрані текстові матеріали написані живою сучасною англійською мовою, не мають зайвої повчальності, вони захоплюють, здатні викликати у студентів подив і зацікавленість, розвивати їх пізнавальну активність, творчу пошукову діяльність. Відомий американський психолог і педагог Дж. Дьюї зауважував: «Допитливий розум постійно досліджує, шукаючи матеріалу для думки. Прагнення до досвіду, до нових і різноманітних стосунків зі світом зустрічається там лише, де зустрічається подив. Така допитливість є єдино вірною гарантією отримання первинних фактів, на яких повинен ґрунтуватися висновок» [4, с. 57].

Водночас «Headway» є засобом навчання методиці викладання іноземної мови: він готує майбутніх учителів англійської мови до роботи з подібними Оксфордськими курсами для наймолодших («Stepping Stones», «Fanfare», «Projects»). Для цих підручників характерна чітка рубрикація, помітні сигнальні позначення. У підручнику використовуються різні види ілюстрованого матеріалу, що підвищує мотивацію, підсилюється ефект ситуативності. Дуже широко представлений автентичний матеріал: афіші, оголошення, схеми метро, мапи, газети, фото реальних осіб. Ілюстрації унаочнюють виклад матеріалу, часом доповнюють або заміняють частини тексту. Значна увага приділяється використанню кольорів. Вони відіграють роль додаткового орієнтування для виділення тимчасових форм дієслів, лексичного матеріалу, заголовків, рамок. Цілеспрямоване введення кольору як засобу акцентування допомагає учням у роботі з підручником.

Проблему недостатності ілюстративного матеріалу в підручниках вищих навчальних закладів потребує вирішення, адже в деяких людей інтелектуальна допитливість така висока, що її ніщо не

стримує, але переважно її гострота з віком нівелюється. Завдання викладача – розбудити цікавість студента, вже дорослої людини, чому сприяє не лише зміст, а й естетичне оформлення підручника. Тому дивує стійке переконання викладачів у тому, що апелювати потрібно виключно до свідомого, не враховуючи підсвідомість людини, навіть якщо за віковим показником вона вважається дорослою.

Зазначимо, що не всі студенти мають достатньо розвинуте наочно-образне мислення, щоб «оживити» у свідомості поняття та образи. Великий педагог Я. А. Коменський так обґрунтовував сутність принципу наочності: «Корисно усе, що тільки можна, надати для сприйняття почуттями... Якщо які-небудь предмети відразу можна сприймати декількома органами почуття – нехай вони відразу схоплюються декількома органами почуття» [5, с. 109]. Ілюстрація (або картинка, як зазвичай називають діти) дозволяє це зробити.

Загальновідомо, що навіть доросла людина у своїх кращих якостях сприйняття світу залишається дитиною. Слова Ф. Бекона, що ми повинні стати як маленькі діти, щоб увійти в царство науки, нагадують водночас відкритий розум і гнучкий інтерес дитинства, і ту легкість, з якою губляться ці якості. Звертатись до дитини, що є в кожній дорослій людині, має бути одним із незаперечних правил андрагогіки. Саме це пропагував відомий педагог, психолог і викладач Г. Лозанов. Одним із основних принципів навчання дорослих, за Г. Лозановим, є інфантилізація – встановлення природної ситуації довіри, коли той, якого навчають, довіряє себе викладачеві, наближення до свідомості дитини, яка абсолютно відкрита до нового, відкриває світ через гру [7, с. 11]. «Бути грайливим і серйозним водночас можливо, і це визначає ідеальний розумовий стан. Відсутність догматизму й забобонів, присутність розумової допитливості й гнучкості виявляються у вільній грі розуму на яку-небудь тему. Гра розуму є воля розуму, віра в силу думки захистити свою недоторканність без зовнішніх підтримок і обмежень. Отже, вільна гра розуму передбачає серйозність, серйозний розвиток предмета. Вона не сумісна з недбалістю або швидкістю, тому що вимагає точної фіксації кожного досягнутого результату, щоб кожним із них можна було згодом скористатися» [4, с. 99].

Особливо серйозне ставлення до творчості у сполученні з різними видами практичної, прикладної діяльності властиве найкращим майстрам андрагогіки, оскільки те, що в дитини є природним видом діяльності, який і сприяє величезному розумовому

зросту за вельми невеликий період, у дорослому віці втрачається і потребує особливої уваги, розвитку, підтримки.

Крім того, вплив ілюстрацій на підсвідомість полягає і у двоплановості процесу вивчення нового матеріалу: кожне слово, що несе самостійне змістове навантаження, супроводжується відповідною інтонацією, жестом, мімікою, формує віру у вирішення завдань навчання, викликає позитивний емоційний стан через створення естетичних і комфортних умов, культивує думки про величезні можливості інтелекту в тих, кого навчають, стимулює швидке просування вперед у вивченні дисципліни, допомагає «зануренню» в навчальний курс і сприяє концентрованому вивченню матеріалу.

Фразеологізми, уривки з художнього тексту, життєві ситуації, діалоги – все це, на нашу думку, можна й потрібно ілюструвати. До речі, це роблять викладачі, які ставляться до роботи неформально, постійно шукаючи у свій вільний час різноманітний додатковий ілюстративний матеріал. При засвоєнні мовного матеріалу ілюстрація моделює необхідний образотворчий контекст, типову реальну обстановку, характерну для вживання фразеологічного виразу. В разі опори на таку образотворчу ситуацію семантизація мовної одиниці, її запам'ятовування й формування навички вживання відбуваються ефективніше.

Сучасна методика викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах не тільки не заперечує можливості використання ілюстрацій, а й намагається довести їх ефективність. Впливаючи на органи чуттів, засоби наочності забезпечують більш повне подання образу або поняття, що сприяє більш міцному засвоєнню матеріалу. Засоби наочності розвивають у студентів емоційно-оцінювальне ставлення до здобування знань, що дозволяє полегшити процес їхнього засвоєння. Реалізуючи методи та прийоми роботи з ілюстративним матеріалом на заняттях із англійської мови в університеті, викладач якнайкраще підготує майбутніх учителів іноземної мови до роботи із зображеннями у шкільних підручниках. Майбутні вчителі повинні усвідомлювати, що навчальне середовище має створюватися з наочного подання інформації, бажано в кольорі, що збільшує їхню репрезентативну цінність, оскільки ілюстрація є потужним засобом емоційного впливу на учня.

Серед викладачів тривають суперечки з приводу необхідності таких ілюстрацій, спричинені банальною недостатністю фізичних можливостей (відсутність якісно ілюстрованих вітчизняних підручників), або обмеженим розумінням функції ілюстрування, при якому

роль ілюстрації зводиться або до предметної опори при засвоєнні лексики з конкретним значенням, або до створення простої предметної комунікації, елементи якої потрібно позначити іноземними словами.

Висновки. Добір ілюстративного матеріалу для навчання іноземної мови у вищій педагогічній школі є однією з найбільш складних і найменш розроблених проблем оформлення підручника. Ілюстрування підручників вишу у вітчизняній методиці фактично не досліджується і потребує уваги ілюстраторів, науковців і викладачів-практиків, оскільки відсутність системної роботи з ілюстративним матеріалом призводить до відсутності вміння і бажання майбутніх учителів надалі працювати із зображеннями в середній школі.

Перспективою подальших наукових пошуків є аналіз можливостей ілюстрування підручників для тих, хто вивчає мову на рівні «Advanced», а також можливості ілюстрування підручників професійної англійської для вчителів і викладачів.

Список використаної літератури

1. Берман И. М. Очерки методики обучения чтению на иностранном языке / Берман И. М., Бухбиндер В. А. – К. : Вища шк., 1977. – 175 с.
2. Гальперин П. Я. Развитие исследований по формированию умственных действий / Гальперин П. Я. // Психологическая наука в СССР. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1959. – Т. 1. – С. 12-67.
3. Григорьева В. Г. Методическое обеспечение как фактор повышения качества обучения иностранному языку ; Самарская государственная академия культуры и искусств [Электронный ресурс] / Григорьева В. Г., Трошкина В. И. – Режим доступа : http://www.acis.vis.ru/8/4/1_4/2.htm. – Загл. с экрана. – Язык русс.
4. Дьюи Д. Психология и педагогика мышления / пер. с англ. Н. М. Никольской. – М. : Совершенство, 1997. – 208 с.
5. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения / Коменский Я. А. – М. : Госпедиздат Мин. просвещения РСФСР, 1955. – 665 с.
6. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / Леонтьев А. А. – М. : Просвещение, 1969. – 214 с.
7. Лозанов Г. Суггестопедия при обучении иностранным языкам / Лозанов Г. // Методы интенсивного обучения иностранным языкам / отв. ред. С. И. Мельник. – Вып. 1. – М. : Б. и., 1973. – С. 9-17.
8. Сафонова Е. В. Использование современных информационных технологий, наглядности и технических средств обучения на уроках информатики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rusedu.info/Article865.html>. – Загл. с экрана. – Язык русс.
9. Jeremy Harmer, Scott Thornbury & Luke Meddings Coursebooks. A human, cultural and linguistic disaster? The roaring in the chimney // *Modern English Teacher*. – July 2001, Volume 10, Number 3. – P. 5-15.

Юлія Стыркина

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ИЛЛЮСТРАЦИЙ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА БУДУЩИМИ УЧИТЕЛЯМИ

В статье проанализированы возможности использования иллюстраций в учебниках иностранного языка для студентов вузов. Выяснено, что потребность в использовании иллюстраций обусловлена ограниченным выбором учебно-методических комплектов и недостаточностью финансирования. Опытные учителя компенсируют отсутствие иллюстраций собственными подборками. Проанализированы положения современных педагогов относительно возможностей использования иллюстраций для эффективного обучения иностранному языку в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: *иллюстрация, визуальный ряд, наглядные методы обучения, образные опоры, семантизация, прямой и грамматико-переводной методы обучения иностранному языку.*

Yulia Styrkina

PEDAGOGICAL POTENTIAL OF ILLUSTRATIONS IN THE PROCESS OF STUDY OF ENGLISH BY FUTURE TEACHERS

The author considers opportunities of usage of illustrations in textbooks for foreign language teaching for higher educational establishment' students and comes to a conclusion that, in spite of an idea that there's no requirement for such illustrations, it is possible and it is necessary to use them.

The selection of illustrations for teaching foreign language in high school is one of the most complex and least developed textbook design problems. Illustrating university textbooks in native methods of teaching is not actually investigated and needs attention as illustrators and researchers, teachers and practitioners, as no systematic work with illustrative material leads to a lack of ability and willingness of future teachers to continue working with images in high school. The prospect of further scientific research is to analyze the possibilities of illustrating books for those learning the language at «Advanced» level, and opportunities of illustrating books for professional English teachers and teachers of higher school.

Modern methods of teaching foreign languages in higher education do not only approve the possibility of the use of illustrations, but also trying to prove their positive impact on learning. Acting on the senses, visibility means more complete representation of an image or concept that promotes more active understanding of the material.

The author emphasizes on the thought that this statement is caused by the limited choice of teaching and methodical complexes and lack of appropriate financing, while skilled teachers compensate the absence of illustrations by their own individual pictures. In this article the chosen modern literature on this question which proves an opportunity and necessity of illustrations usage for optimization of the foreign language teaching in higher educational institutions is analyzed.

Keywords: *an illustration, a visual line, visual teaching methods, figurative supports, direct and grammar-translational methods of foreign language teaching.*

References

1. Berman, I. M. (1977). Ocherki metodiki obuchenija chteniju na inostrannom jazyke. Kyiv: Vishha shkola, 175.

2. Gal'perin, P. Ja. (1959). Razvitie issledovanij po formirovaniju umstvennyh dejstvij. Psihologicheskaja nauka v SSSR, 1. Moscow: APN RSFSR, 12-67.
3. Grigor'eva, V. G., Troshkina, V. I. Metodicheskoe obespechenie kak faktor povyshenija kachestva obuchenija inostrannomu jazyku. Available at: http://www.acis.vis.ru/8/4/1_4/2.htm.
4. D'jui, D. (1997). Psihologija i pedagogika myshlenija. Moscow: Sovershenstvo, 208.
5. Komenskij, Ja. A. (1955). Izbrannye pedagogicheskie sochinenija. Moscow: Gospedizdat Min. prosveshhenija RSFSR, 665.
6. Leont'ev, A. A. (1969). Jazyk, rech', rechevaja dejatel'nost'. Moscow: Prosveshhenie, 214.
7. Lozanov, G. (1973). Suggestopedija pri obuchenii inostrannym jazykam. Mel'nik, S. I. (Ed.). Metody intensivnogo obuchenija inostrannym jazykam, 1. Moscow, 9-17.
8. Safonova, E. V. Ispol'zovanie sovremennyh informacionnyh tehnologij, nagljadnosti i tehniceskikh sredstv obuchenija na urokah informatiki. Available at: <http://www.rusedu.info/Article865.html>.
9. Jeremy Harmer, Scott Thornbury & Luke Meddings Coursebooks (2001). A human, cultural and linguistic disaster? The roaring in the chimney. *Modern English Teacher*, 10(3), 5-15.

Одержано 14.06.2016 р.